

MARENCSÁK ZSOLT: A munkavállaló általános kártérítési felelőssége, különös tekintettel a vétkesség fogalmára

Bevezetés

A 2010-ben megválasztott kormány több fontos törvény mellett, egy új munka törvénykönyve megalkotását is célként jelölte meg, döntően a foglalkoztatás növelése érdekében.¹ Céljaikat indokolja, hogy a jelenlegi munkajogi kódexet a rendszerváltoztatás idején fogadták el, és az azóta eltelt közel húsz évben jelentős változások történtek, mind társadalmi, mind gazdasági téren. Az 1992-ben hatályba lépett Munka Törvénykönyvének (továbbiakban: Mt.)² meg kellett felelni az új demokratikus rendszer jogállami törekvéseinek, és a szociális piacgazdaság által megkívánt foglalkoztatáspolitikának, vagyis a vállalkozás szabadságán túl, a munkavállalók egzisztenciális biztonságának feltételeit is garantálnia kellett.³ Mivel a munka világa, és a gazdasági környezet is folyamatosan változik, ezért ezt a jognak is követnie kell. A globalizáció, a technológiai haladás, és a terciarizáció átalakította az általunk ismert világot, de az időközben elfogadott Mt. módosítások nem voltak sem átfogó, sem koherens jellegűek, érdemi változást nem eredményeztek, így a szabályozás megmerevedett.⁴ Ezt a képet tovább rontja a munkajog átpolitizált jellege, vagyis a sok eseti jellegű módosítás gyakorta mellőzi a szakszerűséget, mivel azok egyetlen célja, meghatározott politikai csoport társadalmi támogatottságának növelése.⁵

A munkavállalói kárfelelősségről általában

Hazánkban a munkajogi kárfelelősségi jogviszony dogmatikáját tekintve eltér a polgári jogból ismert szerződésen kívül okozott károkért való felelősségtől, mégis egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a munkajogban található kárfelelősségi jogviszony dogmatikailag nem önálló, és lényegileg nem különbözik a polgári jog kárfelelősségi rendszerétől. Mindkét vonatkozásban a jogalap elemei azonosak a felelősséget meghatározó okok tekintetében. A polgári jogban a károkért való felelősség megállapításához szükséges a jogellenes magatartás, a kár vagy más hátrány bekövetkezése, továbbá az okozati összefüggés

¹ Széll Kálmán Terv keretében készített Magyar Munka Terv III.1.1. pont.

² 1992. évi XXII. törvény.

³ Az új Munka Törvénykönyve javaslatának általános indokolása 2. pont (T/4786. számú törvényjavaslat) 2011. október, 83. o.

⁴ BERKE Gyula - KISS György - LŐRINCZ György - PÁL Lajos - PETHŐ Róbert - HORVÁTH István: „Tézisek az új Munka Törvénykönyve szabályozási koncepciójához” – Összefoglalás, Pécsi Munkajogi Közlemények, 2009/3. 148. o.

⁵ BERKE Gyula – HORVÁTH István: *Munkajogi örökségünk*, Pécsi Munkajogi Közlemények, 2009/1. sz. 181. o.

megléte. A felróhatóság már „csak” eshetőleges komponense a felelősség megállapításának. Ez a három, illetve négy elem képezi a polgári jogban a kárfelelősség jogalapját.⁶

A munkajogi kárfelelősség megállapításánál szintén ezeket jogalapi elemeket kell figyelembe venni, bár a munkajog a felróhatóság helyett a vétkesség fogalmát használja, amely egy enyhébb gondossági mértéket jelent.⁷ Ettől eltér az új Munka Törvénykönyvének tervezete (továbbiakban: új Mt. tervezet), mely szintén a vétkesség fogalmát használja, de tartalmilag már a felróhatóság lesz a felelősség mércéje.

A vétkességen túl, szükséges még a felek között fennálló munkaviszony megléte, de azt könnyű belátni, hogy ez az elem csupán az eltérő szabályozás által megkívánt technikai feltétel.

Nyugat-Európában a munkajogi és a polgári jogi kárfelelősség ilyenén kapcsolata egyértelműen létezik, mind az európai kontinentális, mind az angolszász jog, az általános felelősség rendszerén alapul, mely szerint a munkáltató a munkavállalónak okozott károkért, a főszabály szerint a teljes kárért, így a dologi káron (*damnum emergens*) túl az elmaradt haszonért (*lucrum cessans*) is felel.⁸ Ugyanakkor a munkavállalók felelőssége korlátozás alá esik, hiszen a munkaviszonyból eredő kötelességeinek a munkáltató utasításai szerint tesz eleget, és a munkáltatót terheli a munka megszervezésének kötelezettsége is. Mindezekre tekintettel a jogalkalmazás számos alkalommal korlátozza a kártérítés mértékét. Teljes kártérítést általában a szándékosan vagy súlyos gondatlansággal, illetőleg bűncselekménnyel okozott károk esetén alkalmaznak. Továbbá súlyos gondatlanság esetén is mérlegelhet a bíróság, hogy a munkavállalót csak az általa okozott kár egy részének megtérítésére kötelezi, melynél javarészt a dologi kárra kell gondolni, és az elmaradt hasznot jellemzően nem terhelik a munkavállalóra. Továbbá lényeges eltérés a jelenleg hatályos hazai szabályozáshoz képest, hogy a legtöbb nyugat-európai országban az exculpációs bizonyítás érvényesül, és nem a munkáltatónak kell bizonyítania a munkavállaló vétkességét.⁹ Az új Mt. tervezete a fentiekhez igazítva kívánja kialakítani a munkavállalók vétkességen alapuló felelősségét, vagyis szándékos vagy súlyos gondatlanság esetén akár a teljes kárért felelősségre lehessen vonni őket, de munkáltató bizonyítási terhén nem kíván enyhíteni. Természetesen a bíróság különös méltánylást érdemlő esetben, részben mentesítheti a munkavállalót a kártérítés alól.

⁶ KISS György: *Munkajog*, Osiris, Budapest, 2005, 265. o.

⁷ DELI Petra – RÚZS MOLNÁR Krisztina: *Dilemmák a munkavállalói kártérítési felelősség szabályozása kapcsán*, Munkaügyi Szemle / 2009 / III. szám 46. o.

⁸ PRUGBERGER Tamás - PLOETZ Manfred: *A magyar és európai munkajog*, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995, 319. o.

⁹ PRUGBERGER Tamás: *Európai és Magyar összehasonlító Munka- és Közszolgálati Jog*, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2006, 386. o.

A munkavállalói kárfelelősség jogalapi elemei a hazai jogban

A munkavállaló általános kárfelelőssége az Mt.-ben meghatározott feltételek együttes fennállását feltételezi, vagyis annak munkaviszony keretében, vagy azzal összefüggésben megvalósuló köteleességszegésnek kell lennie, melynél a munkavállaló vétkessége megállapítható. Emellett nélkülözhetetlen, hogy a kötelezettségszegés kár bekövetkezésével járjon, és szükséges az okozati összefüggés a jogellenes magatartás és a káresemény között. Ettől az új Mt. tervezetének szabályai a vétkesség kérdésében fognak némiképp eltérni.¹⁰

A vétkes kötelezettségszegés megnyilvánulhat tevésben, vagy akár mulasztásban is. Lényeges kérdés, hogy mely kötelesség tekinthető munkaviszonyból származónak. Itt előrebocsátható, hogy nem csak a munkaszerződésben rögzítettek az irányadóak. Tehát nem csak a szűk értelemben vett munkaköri kötelezettségek, hanem az olyan általános normák is melyeket az Mt. vagy más jogszabály ír elő, de tartalmazhat munkaviszonyra vonatkozó kötelezettséget a kollektív szerződés, a munkaszerződés vagy egyéb belső munkahelyi szabályzatok, etikai kódexek is.¹¹ Emellett a munkavállaló köteles a károk megelőzésére, illetve azok enyhítésére törekedni. Amennyiben e kötelességének nem tesz eleget, az eset összes körülményének figyelembe vételével a munkavállaló mulasztása is értékelhető károkozó magatartásként.¹²

Vétkesség

A munkavállaló általános kárfelelőssége az Mt. 166. § (1) bekezdésében került szabályozásra, melynek értelmében „a munkavállaló a munkaviszonyából eredő kötelezettségének vétkes megszegésével okozott kárért kártérítési felelősséggel tartozik.” Ennek megfelelően, jelenleg a munkavállaló általános kárfelelősségét a vétkessége alapozza meg, amelynek két fokozatát különítjük el, a szándékosságot és gondatlanságot.

Szándékosan okoz kárt a munkavállaló, ha előre látja cselekedetének kárt keletkeztető következményeit, és azokat kívánja (közvetlen vagy egyenes szándék), vagy azokba belenyugszik (esetleges szándék). A szándéknak mindkét esetben át kell fognia az eredményt is. Azaz ennek megállapításához szükséges, hogy a munkavállaló tisztában legyen azzal, hogy magatartása kár bekövetkezésével fog járni, vagyis az eredmény nem esetleges.¹³ Abban az esetben, ha a kár bekövetkezte teljes bizonyossággal nem állapítható meg előre a

¹⁰ Az új Munka Törvénykönyve javaslatának a 179. § (1) bek.

¹¹ BREZNAY Tibor (szerk.): *A munkajog nagy kézikönyve*, Complex Kiadó Kft., Budapest, 2008, 865. o.

¹² MK. 26. szám.

¹³ MK. 25. szám.

munkavállaló cselekményének okozataként, szándékosságról nem lehet beszélni, legfeljebb súlyos gondatlanságról.¹⁴

Gondatlan károkozásnál a munkavállaló előre látja magatartásának (kötelezettségszegésének) lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában (tudatos gondatlanság), illetőleg azért nem látja cselekményének lehetséges következményeit, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta (hanyagság).

Ennek megfelelően, a vétkesség nem azt jelenti, hogy a károkozó munkavállaló nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható lenne, hanem a felelőssége csak akkor állapítható meg, ha a kötelezettségszegő magatartása a vétkesség legenyhébb fokát jelentő hanyagságot eléri. Azaz, a munkavállaló magatartásának következményeit azért nem látta előre, mert a tőle elvárható figyelmet, és körültekintést elmulasztotta. A vétkesség egy szubjektív kategória, amely a munkavállaló tudattartama, és a cselekménye közötti viszonyra utal, melynek tényleges megvalósulása nincs a külvilágban, csupán a kötelezettségszegés körülményeiből lehet rá következtetni.¹⁵ A vétkesség fogalmának fenti meghatározása a munkajogászok között általánosnak tekinthető, mely alapvetően a büntetőjogból átvett fogalmak alkalmazását jelenti. Ezt az is alátámasztja, hogy a Legfelsőbb Bíróság a szándékosság elemeinek leírásánál is a büntetőjogi fogalmakat követve határozta meg annak két esetkörét, vagyis a közvetlen (egyenes) szándékot, és az eshetőleges szándékot.¹⁶ Ezért nem meglepő, hogy a büntetőjogi dogmatikában a gondatlanság legenyhébb foka, vagyis a büntetőjogi hanyagság, tartalmát tekintve azonos a fentiekben kifejtett munkajogi hanyagsággal.¹⁷

A fentiekől eltérően a polgári jogban alkalmazott gondossági mérték, a felróhatóság megállapításához elegendő, hogy a károkozó nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható lett volna. Eltérés a munkajoghoz képest a gondosság mértéke, melynek megfelelően nem érvényesül a „tőle elvárhatóság”, hanem a viszonyítási alap a károkozóhoz hasonló helyzetben lévő jogalanyoktól megkövetelt magatartás.¹⁸ Míg a munkajog a vétkesség vizsgálatánál az eset összes körülményének, így a munkavállaló személyi körülményeinek vizsgálatával jelentős teret enged a károkozás szubjektívabb mérlegelésének, addig a polgári

¹⁴ KISS, 2005, 268. o.

¹⁵ KUN Attila: *A munkajogi kártérítési felelősség rendszere, a munkavállaló kártérítési felelőssége*, In: Munkajog II., Szerkesztő: HAJDÚ József – KUN Attila, Patrocinium Kft., Budapest, 2011, 49. o.

¹⁶ BREZNAY, 2008, 867. o.

¹⁷ Id. bővebben: BELOVICS Ervin – BUSH Béla: *Büntetőjog, Általános rész*, HVG-ORAC Kiadó Kft., Budapest, 2010, 145-151. o.

¹⁸ SÁRKÖZY Szabolcs: *Felelősségtan*, In: KENYERES János – LOVÁSZY Csaba – PÉTERFALVI Attila – SÁRKÖZY Szabolcs – TÖRÖK Gábor: *A magánjog alapjai*, HVG-ORAC Kiadó Kft., Budapest, 2002, 229. o.

jogi felróhatóság vizsgálatánál egy absztraktabb, tipizáltabb és sokkal inkább objektív felelősségi mértéket jelent.¹⁹ Mindez hatékonyan ötvözi az objektív és a szubjektív felelősségi elvet, vagyis a kárfelelősség a Ptk.-ban nem az individuális vétkességen, hanem már az objektív felróhatóságon alapszik. A cselekménynek az objektív, társadalmi elvárhatóság mértékének kell megfelelni, mely az egyéni gondossági mértékhez igazodó klasszikus vétkességi elvet, vagyis a rendes derék ember gondosságát teszi objektív követelménnyé. Ennek megfelelően, nem a szubjektív adottságok, személyes tulajdonságok, képességek, körülmények, szándék alapján történő megítélés alá esik a cselekmény, hanem csak azok értékelése történik tipizáltan, egy általános szinthez (általában elvárható) való hozzáméréssel. Tehát a károkozó szubjektív oldala nem marad figyelmen kívül, csak objektív módon kerül elbírálás alá. Mindezekből következően, az adott helyzetben általában elvárható magatartás követelménye nem egy teljesen általános, elvont, minden egyén számára azonos módon kötelező zsinórmérték, hanem minden konkrét helyzetre vonatkozóan külön kívánja meg a társadalmilag elvárható magatartás tipizálását. Így például, teljesen más az elvárhatóság egy szakemberrel szemben, mint egy laikussal. Mindez a bírói gyakorlat számára kellő mozgásteret adó olyan mérce, melyben a felelősség nem veszíti el a szubjektív alapját.²⁰

Mint már korábban említettem, az új Mt. tervezetében ez az egyik várható változás, vagyis a felelősség mértéke szigorúbb lesz, mint korábban. A tervezet szövege ugyan a vétkesség fogalmát használja, de tartalmában már egyértelmű a változás: „A munkavállaló a munkaviszonyból származó kötelezettségének megszegésével okozott kárt köteles megtéríteni, ha nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható.”²¹ Mindennek ellentmond ugyan a tervezet indokolása, mely szerint: „A Javaslat a munkavállaló kártérítési felelősségének általános alakzataként fenntartja a vétkességi felelősséget.”²² Viszont a tartalom már eltér a jelenleg megszokott vétkességi fogalomhasználatától.

Így felvetül a kérdés, hogy az új Mt. tervezetében a vétkesség, mint fogalom használata a felróhatóság tartalmával, hogyan is alkalmazható. Véleményem szerint, ehelyütt nem történt semmi, ami aggodalomra adhatna okot, ugyanis Marton Géza a polgári jogi általános kárfelelősség körében még a vétkesség fogalmát használta, de már az általunk ismert felróhatóság tartalmi megfelelőjével. Nála a vétkesség morális, akarati hiba, melynek mértéke

¹⁹ DELI – RÚZS MOLNÁR, 2009, 46. o.

²⁰ LÁBADY Tamás: *A felelősség általános szabálya. Felróhatóság*, In: VÉKÁS Lajos (szerk.): Szakértői Javaslat az új Ptk. tervezetéhez, Complex Kiadó Kft., 2008, 1117. o.

²¹ Az új Mt. javaslatának a 179. § (1) bek.

²² Az új Mt. javaslatának a 179. §-hoz fűzött indokolása (T/4786. számú törvényjavaslat) 2011. október, 154. o.

absztrakt, a rendes derék ember gondossági mértéke.²³ Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra is, hogy a vétkesség a kártérítési jogban átlagvétkesség, és minél inkább emeljük annak mértékét, annál több, tulajdonképpen vétlen személy esik a felelősségre vonás alá. Így felelősségre lehet vonni olyan személyt is, aki cselekményének az eredményét azért nem látta előre, mert saját tehetsége szerint azt nem láthatta, csak azért, mert a nála tehetségesebb, derék ember bizony előre látta volna azt.²⁴ Tehát óvatosnak kell lenni, mikor az általában elvárhatóság szintjét meghatározzuk, de valahol meg kell szabni az elvárhatóság minimális mértékét.

Szintén érdekes kérdés, hogy a felróhatóság viszonyában, mi a szerepe a szándékosságnak és a gondatlanságnak. Természetesen a felróható magatartás is lehet szándékos vagy gondatlan, de a polgári jogi felelősség szempontjából nézve nincs kardinális jelentősége, mivel a kártérítés mértékét nem a felróhatóság/vétkesség foka, hanem a bekövetkezett kár határozza meg, mely oknál fogva nem szoktunk találkozni a polgári jog területén sem a szándékosság, sem a gondatlanság kérdésével.²⁵ Mindebből következően a felróhatóság, mint felelősségi mérce alkalmazása a munkajogban nem okozna különösebb gondot, egyszerűen csak kevésbé lenne szubjektív, a károkozó személyes tulajdonságait figyelembe vevő megítélés.

A hatályos szabályok alkalmazása szempontjából, a bírói gyakorlat azonban nem egységes, mivel nincs egységes álláspont sem a polgári jog, sem a polgári jog és a munkajog viszonyát tekintve a felróhatóság és a vétkesség elhatárolására. A bírói joggyakorlat a vétkes kötelezettségszegés tekintetében sem egységes. Míg a bírák egy része a vétkesség legenyhébb fokát, vagyis a hanyagságot veszi alapul, addig a bírák más része a Ptk. 339. § (1) bekezdésében meghatározott felróhatóságot érti. Mindez természetesen jogbiztonság szempontjából aggályos, mely probléma meglétéhez nagyban hozzájárul, hogy a munkaügyi perekben másodfokon a megyei bíróságok három bíróból álló tanácsa jár el, és ebből következően gyakran megfigyelhető az ítélkező bírák polgári jogi szemlélete. Egy olyan jogi környezetben, ahol fogalmi szinten sincs egységes állásfoglalás, az alapvetően polgári jogi ügyekben eljáró bírónak a munkajogi jogértelmezése is a polgári joggal átított.²⁶

Szükséges kihangsúlyozni, hogy jelenleg a munkajogi kárfelelősség a polgári jogból ismert kárfelelősséggel szemben nem a reparációt szolgálja elsődlegesen, hanem preventív

²³ MARTON Géza: A polgári jogi felelősség, Triorg Kft., Budapest, 1992, 174. o.

²⁴ Ua. 174-175. o.

²⁵ BOÓC Ádám - FÁBIÁN Ferenc – SÁNDOR István – TÖRÖK Gábor: *A civilisztika dogmatikája*, HVG-ORAC Kiadó Kft., 2009, 220. o.

²⁶ DELI – RÚZS MOLNÁR, 2009, 46. o.

jellegű. Vagyis akként is lehet értelmezni az új Mt. tervezetét, hogy már sokkal inkább el kíván mozdulni a reparáció irányába.

A vétkesség megállapításához szükséges továbbá a beszámítási képesség, melynek hiányában kizárt a vétkesség fennforgása, kivéve, ha azt a munkavállaló saját felróható magatartása idézte elő. Gondolhatunk itt, az alkohol vagy más tudatállapot befolyásolására alkalmas szer használatára.

A vétkesség foka alapvetően nem hat ki a felelősség megállapítására, csak a kártérítés mértékét befolyásolja. A munkavállalók gondatlanságának minősítésénél különös jelentősége van az Mt.-ben meghatározott általános követelményeknek, amelyet az Mt. 103. § (1) bekezdésének b) pontja rögzít, mely szerint „a munkavállaló köteles munkáját az elvárható szakértelemmel és gondossággal, a munkájára vonatkozó szabályok, előírások és utasítások szerint végezni”. A munkavállalótól teljes mértékben elvárható, hogy munkaviszonyából származó követelményeket ismerje, és ennek megfelelően járjon el. Tehát az elvárhatóság szintjét nem általánosságban kell értelmezni, hanem mindig a konkrét esetben, az összes körülmény mérlegelésével, a munkavállaló munkaköri követelményeinek figyelembevételével és az adott munkavállaló személyi viszonyaival összefüggésben ítélni meg.²⁷ Viszont egy felróhatóság alapú felelősségnél a személyi viszonyai már nem kerülhetnének számbavételre.

Kiváló példa az individualizálásra azon munkakörök megemlézése, melyeknél a bizonyos mértékű kockázatvállalás az eredményesség feltétele. Mindez viszont nagymértékben növeli a károkozás lehetőségét. Az ilyen jellegű munkaköröknél már a vétkesség tisztázása is komoly nehézséget jelent, és elsősorban azt kell vizsgálni, hogy az adott esetben a kockázatvállalás ésszerűnek mondható-e, megfelelően előkészített volt-e a döntés. Ha a káresemény bekövetkezte minden elvárható kérdés megvizsgálása ellenére sem látható előre, a felelősség sem állapítható meg.²⁸

Zárszó

A várható változások tekintetében üdvözlendőnek tartom, hogy az eddigi büntetőjogból átvett fogalmi készlet helyett, a munkajog visszatér az egyébként is hozzá közelebb levő polgári jog fogalomkészletéhez. A büntetőjogban teljességgel indokolt a minél nagyobb szubjektivitás, mivel a felelősségre vonáshoz minden kétséget kizáróan kell bizonyítani a bűnösséget, mert az eljárás tétje általában nagyobb, mint a polgári vagy

²⁷ KISS, 2005, 267. o.

²⁸ KUN Attila: *A munkavállaló kártérítési felelőssége: az általános vétkességi felelősség*, Munkaügyi Szemle 2004. szeptember

munkajogi ügyekben. Erre tekintettel, a munkajogban sokkal ésszerűbb alkalmazni a polgári jogi felróhatóságot, mint egy objektívebb mércét. Továbbá a bírói gyakorlat szempontjából is célszerű egy olyan fogalmi készlet használata, mely hozzájárulhat az egységes értelmezéshez, így a jogbiztonság fenntartásához. Ugyanakkor a felelősség ezen formája átlagvétkesség alapján érvényesíthető, és minél inkább emeljük annak mértékét, annál több, tulajdonképpen végtelen személy esik a felelősségre vonás alá. Tehát óvatosnak kell lenni, amikor az általában elvárhatóság szintjét szeretnénk meghatározni, de valahol meg kell szabni az elvárhatóság minimális mértékét. Mindazonáltal azt se feledjük, hogy különös méltányolást érdemlő esetben a bíróság részben mentesíthet a kárfelelősség alól, aholis értékelésre kerülhetnek az olyan szubjektív elemek, mint a jogsértés súlya, a vagyoni helyzet, a kártérítés teljesítésének esetleges következményei.